

Soe dat dije ondersaeten tot alre tijt sullen bier vinden: de oprichting van het banpaanhuis van Kozen in 1573

Rombout Nijssen

Een nieuw paanhuis

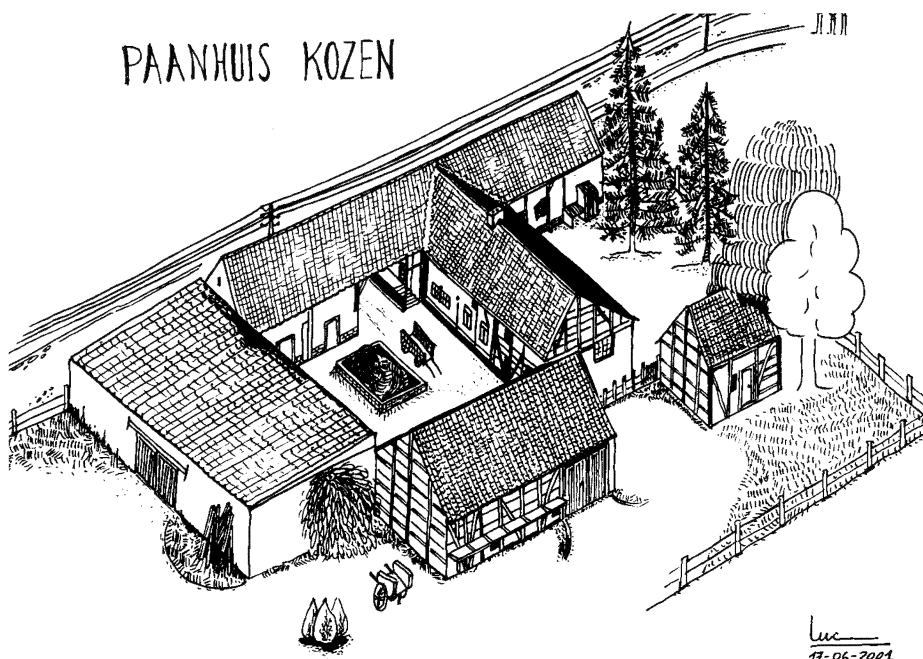
Dat de heerlijkheid Kozen in het Ancien Régime over een banpaanhuis beschikte, is al langer bekend. De hoeve met die naam siert nog het centrum van dit Haspengouwse dorp. Het paanhuis was de plaatselijke brouwerij, waar de inwoners van de heerlijkheid die zelf geen brouwketel bezaten terecht konden voor hun gerstenat. Een banpaanhuis onderscheidde zich van een vrij paanhuis doordat de inwoners van de heerlijkheid verplicht waren gebruik te maken van de diensten van de brouwer die het uitbaatte. De brouwer in een banpaanhuis had het monopolie op de verkoop van bier in de heerlijkheid¹. Het banpaanhuis van Kozen was ook één van de plaatsen waar de inwoners bijeen kwamen om dorpsaangelegenheden te bespreken. De jaarlijkse controle van de rekeningen van de armenmeesters bijvoorbeeld, waarvoor alle inwoners uitgenodigd werden, en die gepaard ging met een traktatie op bier, ging in de achttiende eeuw meestal in het paanhuis door².

Sommige bemiddelde inwoners hadden een eigen paanhuis met een brouwketel, waarvoor zij gebruik maakten om het bier voor hun eigen consumptie te brouwen. Dit soort paanhuisen waren vrij kleine constructies, vergelijkbaar met de bakhuizen waar het brood voor eigen gebruik gebakken werd, en die bij meer woningen aangetroffen konden wor-

¹ J. BEHETS, *Het banale "paenhuys" of de banale brouwerij in het graafschap Loon en het omliggende*, in *Album dr. M. Bussels*, Hasselt, 1967, p. 79-86; P. Smolders, *Heerlijke rechten op het bier in "t Loonsche"*, in: *Bulletin de la Société Scientifique et Littéraire du Limbourg* 37, 1923, p. 29-42.

² R. NUSSEN, *De schat van de armen: de rekeningen van de armentafel van Kozen, 1734-1796*, in: *Heemkunde Limburg* 3, 2000, p. 8-12.

den. De kasteelhoeve in Wijer bijvoorbeeld, die in het bezit was van de heer van Kozen, beschikte over een eigen paanhuis³.

Het paanhuis van Kozen.

³ Dat leert ons het verslag dat de schepenen van Kozen op 23 maart 1718 opstelden over de lamentabele toestand waarin de hoevegebouwen zich toen bevonden: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kozen*, nr. 19, f° 9: “gecomen sijnde tot in het paenhuijs, alwaer bevonden is eenen oven in den welcken het eerste ovenijser is uijtgebroken ende veel steenen sijn manquerende, bevonden int selve paenhuijs een haverkist ende een bedstede voor die knechten”.

Naast deze kleine particuliere paanhuizen, waar gebrouwen werd voor eigen gebruik, bestonden er ook grotere paanhuizen, waar gebrouwen werd met het oog op de verkoop van het bier. In vele heerlijkheden waren gemeenschapsvoorzieningen zoals de graanmolen en de brouwerij in het bezit van de heer. Het was de inwoners dan verboden hun graan elders dan in de banmolen te laten malen⁴, of hun bier elders dan in het heerlijk banpaanhuis te kopen. In de heerlijkheden waar het de inwoners vrij stond hun bier zelf te brouwen of het te kopen waar zij wilden, werd soms door de heer een taks op het bier geheven⁵.

De inventarisatie van het archief van de schepenbank van Kozen⁶ bracht recentelijk een akte van overeenkomst aan het licht, waarin de heer van Kozen enerzijds, en de gemeente anderzijds, afspraken vastlegden inzake de instelling van een banpaanhuis, over de voorwaarden waarmee de oprichting ervan gepaard ging, en over de modaliteiten van het gebruik van het paanhuis door de gemeentenaren. De akte dateert van 15 april 1573 en werd geregistreerd in het gichtregister van de plaatselijke schepenbank⁷.

Deze akte is om meerdere redenen bijzonder. In de eerste plaats omdat zij handelt over de oprichting van een nieuw banpaanhuis in een heerlijkheid waar de inwoners tot dan toe vrij waren hun bier te kopen waar zij dat wilden. De oprichting van een nieuw banpaanhuis aan het einde van de zestiende eeuw is opmerkelijk, omdat over het algemeen wordt aangenomen dat de instelling van banpaanhuizen, evenals van banmolens, een middeleeuws gegeven is. Baninrichtingen zouden overblijfsels zijn van de uitrusting van de oude middeleeuwse domeinen⁸. In de Nieuwe Tijd zou in onze streken het *banaal* karakter van heerlijke brouwerijen en molens, het feit dus dat inwoners van de heerlijkheid verplicht waren gebruik te maken van de diensten van de brouwer of molaar die in het paanhuis of de graanmolen van de heer werkte, steeds meer in vraag gesteld worden. Over het algemeen zou er een evolutie in de richting van de afschaffing van de *banaliteit* bestaan hebben⁹, of zou het verplicht gebruik van het banpaanhuis afgekocht worden en vervangen door een taks op het bierverbruik. In Munsterbilzen bijvoorbeeld, werd in 1572 een einde gemaakt aan het verplicht gebruik van het

⁴ De Elsartmolen in Stevoort was de banmolen van de heerlijkheid Kozen. De banmolen lag buiten de grenzen van de heerlijkheid, omdat er in Kozen geen rivier is die voldoende kracht levert om een watermolen aan te drijven.

⁵ P. SMOLDERS, *Heerlijke rechten op het bier*, p. 37-40.

⁶ R. NUSSEN, *Inventaris van de archieven van de schepenbank van Kozen, van de heerlijke leenzaal en het heerlijk cijnhof aldaar en van de cijnhoven van Waelhoven te Kozen en van Averbode te Rummen*, (Rijksarchief te Hasselt. Inventarissen, 25), Brussel, 1998.

⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kozen*, nr. 31, f° 118 r°-119 r°.

⁸ J. BEHETS, *De banmolen*, in *Ons Heem*, 1964, p. 81-90.

⁹ J. BEHETS, *Het banale "paenhuis"*, p. 84-85.

banpaanhuis. Daar zouden de inwoners van dan af een taks van 1 stuiver per aam gebrouwen of ingevoerd bier betalen, om *ten ewigen dagen ontlast syn vanden banpaenhuys datter ghein gerechticheit meer hebben en sal*¹⁰.

In die context is de oprichting van een nieuw banpaanhuis in Kozen in 1573 opmerkelijk te noemen. Zij toont aan dat niet alle heerlijke rechten die een heer in zijn heerlijkheid genoot, noodzakelijk uit de Middeleeuwen stamden. Bovendien toont zij aan dat de *banaliteit* van dit paanhuis niet het resultaat was van een eenzijdige beslissing van de heer van Kozen, maar van overleg tussen de heer en de gemeente. De invoering van de verplichting voor de inwoners om in de toekomst hun bier te kopen in het paanhuis van de heer, ging gepaard met een aantal voorwaarden die als toegevingen van de heer aan de gemeentenaren te beschouwen zijn. Tot slot vermeldt de overeenkomst een ander heerlijk recht, het zogenaamde *brantrecht*, waarover weinig bekend is. Hierom, en omwille van het feit dat tot nog toe weinig kenbronnen over de precieze betekenis van de *banaliteit* van molens en paanhuizen in het Loonse bekend zijn, lijkt een uitgave en een nadere analyse van de tekst van deze overeenkomst aangewezen.

Overleg tussen de heer en de inwoners

De heer van Kozen, aan wie de inwoners hun nieuwe paanhuis te danken hadden, was Adam van Kerckem. Hij had de heerlijkheid geërfd van zijn vader Renier van Kerckem, en had haar op 16 oktober 1554 verheven of in leen genomen van de Leenzaal van Kuringen¹¹. Adam van Kerckhem was één van de voornaamste Loonse leenmannen van zijn tijd. Naast Kozen bezat hij onder meer ook de Loonse heerlijkheden Grazen en Neerharen. Van 1581 tot 1590 zou hij bovendien stadhouder zijn van de Leenzaal van Kuringen, het centrale leenhof van het graafschap Loon¹². Hij bleef heer van Kozen tot in 1587, toen hij de heerlijkheid aan zijn zoon Willem van Kerckem naliet. Deze werd op 8 oktober 1587 plechtig als heer van Kozen geïnstalleerd¹³.

Adam van Kerckem had wellicht omstreeks de jaarwisseling 1572-1573 in Kozen het nieuwe paanhuis laten bouwen of inrichten, zodat het vanaf het voorjaar van 1573 in gebruik genomen kon worden.

¹⁰ Rijksarchief Hasselt, *Oorkonden van de abdijs van Munsterbilzen*, nr. 193; P. SMOLDERS, *Heerlijke rechten op het bier*, p. 37-38.

¹¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 206, f° 75 v°.

¹² H. COPPENS, *Inventaris van het archief van de Leenzaal van Kuringen*, (Rijksarchief te Hasselt. *Inventarissen*, 13), Brussel, 1976, p. 28.

¹³ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kozen*, nr. 31, f° 119 r°.

Vermits de dorpelingen tot dan toe vrij geweest waren hun bier te kopen of te brouwen waar zij dat wilden, en de heer geen privilege kon invoeren op basis waarvan zij nu zonder meer verplicht zouden zijn van zijn paanhuis gebruik te maken, moest hij met hen onderhandelen over de voorwaarden waaronder het nieuwe paanhuis *banaal* kon worden. Er was de heer van Kozen wellicht veel aan gelegen om het gebruik van de nieuwe brouwerij verplichtend te maken, omdat dat hem en de brouwer door wie hij het paanhuis zou laten uitbaten, zou verzekeren van een vaste klandizie en dus van de winstgevendheid van zijn nieuwe onderneming. Anderzijds was de inrichting van een nieuw paanhuis in het dorp ook interessant voor de inwoners. Zij zouden voortaan hun bier in hun eigen dorp kunnen kopen. Voor hen kwam het er op aan garanties te krijgen op het vlak van de kwaliteit en de prijs van de brouwsels.

Het akkoord dat in het voorjaar van 1573 tussen de heer en de inwoners gesloten werd, en dat op 15 april van dat jaar door de schepenen op schrift werd gesteld, leert ons dat de dorpelingen niet alleen die garanties kregen, maar ook nog een vermindering van de heerlijke lasten wisten af te dwingen.

Eerst en vooral werd in de akte gestipuleerd wat het *banaal* karakter van het nieuwe paanhuis voor de inwoners van Kozen zou inhouden. De verplichting om bier af te nemen van het banpaanhuis bleef beperkt tot het bier dat voor de handel bestemd was. In herbergen in Kozen mocht voortaan enkel nog bier uit het heerlijk paanhuis geschonken worden. Zelf gebrouwen bier mochten de dorpelingen niet meer verkopen, en de invoer van bier van buiten de heerlijkheid, om het dan in Kozen te verkopen, werd ook verboden. Wie toch nog bier verkocht dat niet uit het plaatselijk banpaanhuis afkomstig was, zou voor elke overtreding een boete van twee gouden kronen moeten betalen¹⁴.

In ruil voor de instelling van het banpaanhuis deed de heer van Kozen een aantal toegevingen aan zijn onderdanen. In de eerste plaats zou de opbrengst van de boetes die overtreders zouden moeten betalen, gelijk verdeeld worden tussen de heer en de gemeentekas. Voorts werd overeengekomen dat de *banaliteit* van het paanhuis niet zou gelden voor bier dat voor eigen gebruik gebrouwen of gekocht werd. De dorpelingen zouden, als zij dat wensten, het bier dat zij zelf opdrongen of aan hun gasten schonken, nog altijd

¹⁴ Het is niet met zekerheid uit te maken welk munttype de contractanten in deze overeenkomst precies voor ogen hadden. Er zijn in onze streek immers verschillende munten, zowel gouden als zilveren, met de afbeelding van een kroon in omloop geweest. Mogelijk betrof het de zogenaamde zonnekroon of keizerskroon, die vanaf 1540 door Karel V, en later door Philips II in de Bourgondische Nederlanden geslagen werd. Vast staat wel dat een boete van twee gouden munten een behoorlijk bedrag vertegenwoordigde. Geen klein bier dus. Zie H. ENNO VAN GELDER, *Muntnamen in de Nederlanden, 15^e-17^e eeuw*, in: *Jaarboek voor munt- en penningkunde*, 1991, 78, p. 5-100.

buiten de heerlijkheid mogen indoen. Wie over een eigen brouwketel beschikte mocht, steeds voor eigen gebruik, zelf bier blijven brouwen.

Er werden ook afspraken gemaakt over de kwaliteit en de prijs van het bier dat de brouwer in het nieuwe paanhuis zou aanbieden. Hij zou twee soorten bier moeten brouwen: enerzijds het gewone *cleijnbier*, en anderzijds het betere en duurdere *gortbier*. Bovendien moest hij beide soorten bier in voldoende hoeveelheden brouwen, zodat *dije ondersaeten tot alre tijt sullen bier vinden bequaem om te bruijcken*. Mocht het toch eens gebeuren dat hij zonder *cleijnbier* zou komen te zitten, dan zou hij de inwoners *gortbier* moeten verkopen tegen de prijs van het *cleijnbier*¹⁵. De prijs van beide bieren zou overigens dezelfde moeten zijn als die van het bier dat in de omliggende dorpen verkocht werd, en het moest geleverd worden in *Loensche maet*, de maat die in het graafschap Loon voor het bier gebruikelijk was. De heer zou dus van zijn monopolie op het bier geen gebruik kunnen maken om de prijs op te drijven.

Bier werd in Kozen in de zestiende eeuw tot de *basisbehoeften* gerekend. Zoals er nu sprake is van een gegarandeerde levering van water en elektriciteit aan elk huishouden, ook aan wie daarvoor niet kan betalen, zo wisten de dorpingen van Kozen in 1573 aan de uitbater van het banpaanhuis op te leggen dat elke inwoner van de heerlijkheid, ook wie niet onmiddellijk kon betalen, het recht kreeg om in het paanhuis een gegarandeerde minimale hoeveelheid bier, ter waarde van tien stuivers, af te halen.

Mocht de brouwer deze regels niet naleven, dan zou hij voor elke overtreding beboet worden met dezelfde boete van twee gouden kronen, die ook de dorpingen voor elke overtreding boven het hoofd hing. Zoals de boetes die door de dorpingen zouden moeten betaald worden, zouden ook de boetes die de brouwer eventueel zou oplopen voor de helft aan de heer en voor de helft aan de gemeentekas ten goede komen.

Anderzijds kregen de toekomstige brouwers in het banpaanhuis speciale faciliteiten om slechte betalende op betere gedachten te brengen. Liep iemands schuld op tot meer dan tien stuivers, en bleef die persoon ook na twee aanmaningen onwillig om zijn achterstallige rekeningen te betalen, dan kon de brouwer zonder daarvoor eerst voor de schepenbank te moeten procederen, door de bode beslag laten leggen op de bezittingen van zijn schuldenaar. Bleef betaling ook dan nog achterwege, dan kon hij de in beslag genomen goederen na drie dagen door de bode laten verkopen, om de achterstallige betalingen uit de opbrengst daarvan te recupereren.

¹⁵ Van elders is bekend dat, wanneer de brouwer in het banpaanhuis niet over klein bier beschikte, de inwoners dat van elders mochten invoeren, zonder aan een invoertaks onderhevig te zijn. J. Behets geeft in dit verband het voorbeeld van de heerlijkheid Heers: J. BEHETS, *Het banale "paenhuys"*, p. 83.

De inwoners van Kozen wisten bij gelegenheid van de instelling van een banpaanhuis in hun gemeente nog een toegeving van hun heer af te dwingen: een oude domaniale taks, die de *brant van onnoesel ongevall* genoemd werd, werd in 1573 afgeschaft. In Kozen was het tot dan toe gebruikelijk dat de familie van het slachtoffer van een dodelijk ongeval, aan de heer een taks betaalde. De tekst van de overeenkomst geeft het voorbeeld van kinderen die per ongeluk verdronken of verbrandden. In de archieven van onze schepenbanken zijn verslagen terug te vinden van gerechtelijke onderzoeken die werden ingesteld wanneer een kind in een drinkwaterput verdronken was of wanneer een kind in een open haardvuur gesukkeld en verbrand was. Dit soort taks ging wellicht terug tot in de Middeleeuwen, toen de bewoners van een domein zelf in zekere zin nog deel uitmaakten van het domein. Niet alleen de grootte van het domein, of de vruchtbaarheid van de grond waren toen bepalend voor de rijkdom van de heer ervan, maar ook het aantal horigen of lijfeigenen dat de grond kon bewerken. In die optiek betekende het verongelukken van een jonge bewoner een verliespost voor de heer, die hij voor een deel recupererde door van de personen die hij verantwoordelijk achtte een vergoeding te eisen. Het akkoord van 1573 vermeldt overigens uitdrukkelijk dat de afschaffing van deze taks niet betekende dat er geen gerechtelijk onderzoek meer zou volgen na een ongeval. Wanneer uit het gerechtelijk onderzoek dat na elk dodelijk ongeval werd ingesteld, zou blijken dat er sprake was van misdadig opzet, dan zou de heer of zijn gerechtsofficier zoals vanouds langs gerechtelijke weg tegen de schuldige optreden.

Tot slot zegde de heer zijn onderdanen nog toe dat hij zijn gerechtsofficier, de schout, zou opdragen in de toekomst systematisch de kwaliteit en het gewicht te controleren van het brood dat in Kozen te koop werd aangeboden. Hij zou er op toezien dat het brood van hetzelfde gewicht zou zijn als dat voorgeschreven was in de meest nabije stad. Wellicht werd daarmee Sint-Truiden of Herk-de-Stad bedoeld. Bakkers die brood aanboden dat te licht van gewicht was, of waarvan de samenstelling afweek van wat gebruikelijk was voor *witbroet* of *bruijnbroet*, zouden beboet worden met dezelfde boete als in de stad betaald moest worden. Het lijkt er op dat deze regel bakkers moest ontraden om de broden die zij in de stad niet konden verkopen omwille van hun ontoereikend gewicht, in de dorpen in de omgeving te verkopen. Ook deze boete zou geïnd worden door de plaatselijke bode en voor de helft aan de heer en voor de helft aan de gemeentekas ten goede komen.

Tot besluit

De oprichting van een heerlijk banpaanhuis in Kozen in 1573 was voor de inwoners van de heerlijkheid de gelegenheid om met hun heer te onderhandelen over de wederzijdse rechten en plichten.

De dorpingen aanvaardden dat het nieuwe paanhuis een banpaanhuis werd, en kenden hun heer het monopolie toe op de verkoop van bier in hun heerlijkheid. Anderzijds verkregen zij dat hun heer een ander heerlijk recht, de als verouderd en achterhaald beschouwde taks op verongelukte kinderen, opgaf. Voorts wisten zij garanties af te dwingen op het vlak van de kwaliteit en de prijs van het bier, en zij wisten vast te leggen dat elke inwoner recht had op de gegarandeerde levering van een beperkte hoeveelheid bier. Dorst hoefde er voortaan niet meer geleden te worden, want hun heer garandeerde hen dat er in het paanhuis altijd bier verkrijgbaar zou zijn. De heer van Kozen engageerde er zich tenslotte toe dat hij zijn gerechtsofficier toezicht zou laten houden op de kwaliteit en het gewicht van het brood dat in de heerlijkheid te koop werd aangeboden. Dit laatste geeft aan hoe de inwoners van de heerlijkheid er in slaagden het bestuurskader dat de heer in zijn heerlijkheid had uitgebouwd, in hun voordeel aan te wenden, of hoe een kader dat uitgebouwd was ter vrijwaring van de rechten van de heer, geleidelijk ingezet werd voor de vrijwaring van de rechten van de inwoners.

Deze overeenkomst illustreert tenslotte dat, zeker in de zestiende eeuw, niet alle heerlijke rechten voortkwamen uit middeleeuwse domaniale rechten of uit feitelijke gezagsverhoudingen, en dus eenzijdig door de heer konden opgelegd worden. Zij konden, zoals in dit geval, ook het gevolg zijn van overleg in een sfeer van geven en nemen, en van een akkoord waarbij beide partijen baat vonden.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kozen*, nr. 31, f° 118 r°-119 r°

Joncker Adam van Kerckem temperael heer des dorps ende heerlicheyt van Coesen ende dije geheele gemeijnten van Coesen.

Anno xvc lxxiii den xvsten aprill, syn versaempt ende vergeert geweest den eerfesten ende welgeboiren heer Adam van Kerckem temperael heer tot Coesen ende Wijer ter eender, ende dije geheele gansse gemeijnten tot Coesen voerscreven ter andere zijden, hebben dije selve gansse

gemeijnte eendrachtelijcken ende mit vollen accordt ende vrijen wille ende consent voir hon ende honre naecoemelingen gegundt ende geconsenteert, vergunnen ende consenteeren den voergenoempden heer Adam van Kerckem voirscreven te hebben vander plaetsen dije der selve heer heeft tot Coesen laeten oprichten binnen synder dorp tot Coesen, tselve te syne ende te weesene een vrije ban paenhuijs mit allen privilegien, statuijten, jurisdictien, hoecheyden, als dat een vrije ban paenhuijs toestaet, geens exempt oft daer in vuytgesloeten. Behalven het in al sal onderhouden woerden dat dije voergenoempde gemeijnt aen haer gereserveert heeft als hijer nae volgen sal, voerder nijet. Ende hebben hen dije geheele ganse gemeijnten van Coesen voer hen ende henne naecoemelingen verbonden dat zij van nu voertaen, noch in toecoemenden tyden gheen bier voerder en sullen brauwen oft presumeeren te brauwen om vuytgetapt te woerden oft vuytgelevert te worden, dan opt tselve ban paenhuijs, oft nyemaels vander geheelder gemeijnte en sal oeck geen bijer buyten moegen haelen, om binnen den dorp oft heerlicheijt van Coesen vuytgetapt oft vercocht te woerden, tzij metter aemen oft metter kannen, dat op verbueren ende te incideeren telcker reysen als alsulcx sal moegen hercandt oft hervonden woerden in een peen van twe goude croenen oft dije werde daer van, dije halfejt der peene aenden selve heer van Coesen, dije ander halfedt der peene te appliceeren totter brantscettinge der selver gemeijnt ende daer voer sonder rechts handelinghe oft vonnisse daerop te versuecken, moegen panden aenden gheenen daert misbruijck bij sal geschijet sijn oft dongehoersaemheyte bij sal gethoent. Des hebben dije gemejnten aen hon geconfirmeert dit naevolgende: Ten eersten dije halfedt der peenen als voerseedt es. Ten anderen dat een yeder mach voer syn selffs verdoen ende verslyten binnen syne huysse voer hem selve ende syne gasten, sonder tselve te vercoepen, tsij metter aemen oft metter kannen, soe mach een ijeder byer buijten haelen oft selver brauwen voerder nijet. Ten derden der weert dije tselve ban paenhuijs sal gebruijcken, sal oeck gehalden sijn den ondersaeten alijt twederleijce bijer te brauwen, te weeten gortbijer ende cleijnbier, ten prijse als dat in onliggende dorpen mach gebrauwen woerden, soe dat dije ondersaeten tot alre tijt sullen bier vinden bequaem om te bruijcken. Ende der weert sal schuldich sijn den ondersaeten hon behoirlycke maete te leveren, te weeten Loensche maet. Ende oft geviele dat der weert gheen cleijnbier en hadde, soe moegen zy ondersaeten gortbijer voer cleynbier tappen, sonder misdoen aenden heer oft aenden selven weert. Ten vierden dije voerscreven ondersaeten dije inder voerscreven gemeijnt geerft ende gegojt sijn sullen moegen bier haelen sonder gelt, ten minsten tot x stuvers brabantse toe, voerder nijet. Ende der weert mach daer voer sonder recht panden, ende dije panden binnen drie daegen vercoepen, mitten boede van Coesen alleen, dije vanden vercoepen hebben sal ellijcke reyse eenen stuver brabantse. Dijs dal der weert eer hij panden mach eerst twe mael schuldich sijn te maenen, elcke reyse drie daegen tuschen beyde. Ende bij alsoe der weert in einich punt oft clausele der voirscreven gemeijnt in deesen beloofft, gebrekelijcke bevonden worde, soe sal hij elcke reyse vallen in dije selffve peene daer hair dije gemejnt overgegeven heeft te vallen in haer misbruijcke oft ongehoersaemheijt in deesen, te weeten in twe goude croenen, der een aenden heer van Coesen, dije ander aende selffte gemejnte, te approbeeren totter brantschettinge, der schetmeester sal se ophouden ende der gemeijnt daer van rekenscap doen. Ende der boede sal gehalden sijn soe wel ende inder selver crachten den weert te panden in syn misbruijck als den gemeijnteneer in sijn ongehoersaemheijt, soe dat voirseit es. Ende mets deese boven gunste vander gemeijnten honnen heer voirscreven gegundt, in recompens van dijen, soe heeft den heer voirscreven synen gemejnten van Coesen wederom voer hem ende sijne naecoemelingen oft erffgenaemen vergundt ende quytgescholden, vergundt ende scelt quijt den brant den heer van Coesen toebehoerende, te weeten van onnoesel ongevall dat binnen den dorp oft onder dije heirlcheijt van Coesen gebeuren mocht, tsij van

kinderen te verdrincken oft verbranden, oft andersins hoe sulcx gebueren mocht, behalven dat tselve voir een onrecht ongevall gehalten sal woerden, oft dat by gheen merkelycke reedenen bij gebrocht en mocht woerden, tselve ongeval bij yemandts oirsaecke oft quaetdoen mocht geschyet sijn, anders es des heeren jurisdictie daer in gereserveert. Item boven al wes voirscreven, noch vergundt den heer synen ondersaeten, soe wijje van nu voertaen onder syn heerlicheyt van Coesen neringe wilt doen met backen tsij witbroet oft bruijnbroet om dat den ondersaeten te vercoepen, sal der selffte backer schuldich sijn den ondersaeten te leveren in waert ende gewicht soe men dat bruijckende es ter naester stadt, ende der officier sal schuldich sijn der backer broet deckmaels te visiteeren ende te waegen, sonderlingen ter claechten der ondersaeten, ende der backer in sijn misbruijck sal vallen in dye selffte peene daer dije backers in vallen ter naester stadt in hon misbruijck. Ende soe deck der backer misbruijckende sal sijn, soe sal dije peene geexecuteert woerden bijden geswoeren boede, halff tot profyt vanden heer ende dander helfft tot profyt vander gemeijnte als boven.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt